

คู่มือ แนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนอีโคสคูล

E
595
60

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คู่มือ

แนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนอีโคสคูล

๑ 14756456

เลขหมู่ GE70 ค695 2560

เลขทะเบียน i 18878842

วันที่รับ 08 NOV 2017

อธิบดีแผนการ
จาก

ห้องสมุด กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คำนำ

สิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education) คือเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา “คน” ให้เป็นสมาชิกของสังคม เป็นพลเมืองที่ดีและมีบทบาทในการนำสังคมไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นเป้าหมายร่วมกันของโลก “โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” หรือเรียกสั้นๆ ว่า “โรงเรียนอีโคสคูล” เป็นโครงการของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๑ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ (Whole School Approach) เพื่อให้โรงเรียนเป็นสถานที่เรียนรู้และหล่อหลอมนักเรียนให้เติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ ตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาของท้องถิ่น มีความรู้ความเข้าใจอันเป็นผลจากระบวนการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติจริง และพร้อมที่จะเข้าไปมีบทบาทในการป้องกัน ฟื้นฟู รักษา และใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนต่อไป

คู่มือแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนอีโคสคูล ปรับปรุงเนื้อหาบางส่วนมาจากหนังสือ “แนวทางสร้างสรรค์โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” และ จากการรวบรวมประสบการณ์และสรุปบทเรียนการทำงานโรงเรียนอีโคสคูลตลอด 8 ปีที่ผ่านมา เพื่อให้คู่มือเล่มนี้สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับโรงเรียนที่สนใจและสมัครใจเข้าร่วมเป็นโรงเรียนอีโคสคูล นำไปศึกษาทำความเข้าใจเบื้องต้น และ เตรียมความพร้อมก่อนพัฒนาโรงเรียนเป็นโรงเรียนอีโคสคูล

เนื้อหาหลักของคู่มือประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ **ส่วนที่ 1 สิ่งแวดล้อมศึกษาคืออะไร** เป็นการสร้างความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือหลักในการจัดการเรียนรู้โรงเรียนอีโคสคูล **ส่วนที่ 2 โรงเรียนอีโคสคูลคืออะไร** เป็นการสรุปภาพรวมความหมายและเป้าหมายของโรงเรียนอีโคสคูล หลักการจัดการโรงเรียนทั้งระบบ (4 พันธกิจหลักของโรงเรียนอีโคสคูล) คุณลักษณะสำคัญของโรงเรียนอีโคสคูล และ คุณลักษณะของพลเมืองเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Citizen) ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน และ **ส่วนที่ 3 ขั้นตอนสู่การเป็น “โรงเรียนอีโคสคูล”** ที่อธิบายถึงขั้นตอนในการพัฒนาโรงเรียนอีโคสคูลตั้งแต่เริ่มต้น รวมทั้งตัวชี้วัดในการดำเนินงานโรงเรียนอีโคสคูลที่พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ทำงานของโรงเรียนต่างๆ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการทำงานและใช้ในการประเมินความสำเร็จของโรงเรียนอีโคสคูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ท้ายที่สุดนี้ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนอีโคสคูล เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาโรงเรียน และพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนในทุกสังกัด ให้สามารถบริหารจัดการโรงเรียนทั้งระบบ เพื่อพัฒนานักเรียนให้เติบโตขึ้นเป็น “พลเมือง” ที่ใช้ชีวิตอย่าง “พอเพียง” เพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ “ยั่งยืน”

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	3
ส่วนที่ 1 สิ่งแวดล้อมศึกษาคืออะไร	7
1.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา	7
1.2 วัตถุประสงค์ของสิ่งแวดล้อมศึกษา	8
1.3 รูปแบบการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา	9
ส่วนที่ 2 โรงเรียนอีโคสคูลคืออะไร	11
2.1 นิยาม	11
2.2 เป้าหมาย	11
2.3 ประโยชน์ที่ได้จากการเป็นโรงเรียนอีโคสคูล	12
2.4 พันธกิจหลักของโรงเรียนอีโคสคูล	13
2.5 คุณลักษณะสำคัญของโรงเรียนอีโคสคูล	16
2.6 คุณลักษณะสำคัญของพลเมืองเพื่อสิ่งแวดล้อม	17
ส่วนที่ 3 ขั้นตอนสู่การเป็น “โรงเรียนอีโคสคูล”	19
3.1 ขั้นเตรียมความพร้อม	20
3.2 ขั้นกำหนดเป้าหมาย	22
3.3 ขั้นดำเนินการ	26
ภาคผนวก	31
แบบประเมินความพร้อมสำหรับโรงเรียนอีโคสคูล	32
คำอธิบายตัวชี้วัด	37
รายชื่อผู้ร่วมพัฒนาแบบประเมินความพร้อมสำหรับโรงเรียนอีโคสคูล	45
ผังทิศทางการขยายผลโรงเรียนอีโคสคูล	46
64 กลเม็ดเคล็ด(ไม่)ลับ สู่ความสำเร็จโรงเรียนอีโคสคูล	47
โปสเตอร์โครงการโรงเรียนอีโคสคูล	55
บรรณานุกรม	56

ส่วนที่ 1 สิ่งแวดล้อมศึกษาคืออะไร?

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDG) คือเป้าหมายสูงสุดที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกร่วมกันกำหนดเพื่อ **อนาคตที่เราต้องการ (The Future We Want)** ทั้งนี้ ในการจะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ได้นั้น จำเป็นต้องอาศัย “เครื่องมือ” สำคัญ ที่นานาประเทศต่างให้การยอมรับก็คือ **สิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education: EE)** ซึ่งเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้คน กลุ่มคน หรือสังคม ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ของมิติต่างๆ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และ สังคม ตลอดจนความสำคัญของการอนุรักษ์และการพัฒนา

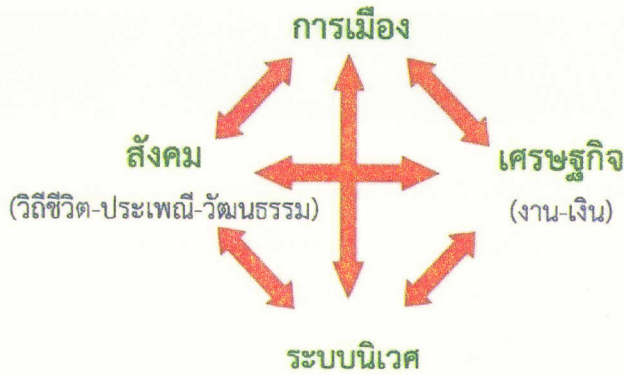
“กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา” เป็นกระบวนการสำคัญที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้สำหรับโรงเรียนอีโคสคูล ดังนั้น เพื่อเป็นการทบทวนและสร้างความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา จึงขอสรุปความหมาย วัตถุประสงค์ และ รูปแบบการจัดการกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา ไว้เป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา

สิ่งแวดล้อมศึกษา หรือ Environmental Education เป็น “กระบวนการ” ให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้เกิดความตระหนักในความสำคัญและปัญหาของสิ่งแวดล้อม ให้มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาและป้องกันมิให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อพัฒนาให้เกิดสังคมและเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีจนถึงรุ่นลูกหลานในอนาคต

ซึ่งหมายถึง การพัฒนาคนให้ตระหนักว่า สิ่งแวดล้อมนั้นมีความสำคัญอย่างไร กำลังมีปัญหาอะไร และทำไมจึงต้องให้ความสนใจ การมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมก็คือ มีความรู้สึกห่วงใย เอื้ออาทร และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ สิ่งแวดล้อมศึกษาจะสอนคนให้รู้จักปัญหา รู้วิธีแก้ปัญหา สามารถตัดสินใจในการพิจารณาปัญหาต่างๆ รวมทั้งหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสม ที่สำคัญกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาจะเปลี่ยนพฤติกรรมของคนให้หันมาดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

สิ่งแวดล้อมศึกษา ไม่ได้มุ่งเน้นแต่การเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศทางธรรมชาติเท่านั้น แต่ต้องเรียนรู้ ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม และ ระบบการเมือง เพราะทั้ง 4 ระบบนี้ มีความสัมพันธ์กัน ดังนั้น จึงต้องทำให้ทั้ง 4 ระบบนี้มีความยั่งยืน จึงจะนำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม

- ระบบนิเวศ เป็นระบบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นตัวเกื้อหนุนให้กับชีวิตทุกชีวิตทั้งมนุษย์ สัตว์ และพืช
- ระบบเศรษฐกิจ เป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับงานและรายได้ ซึ่งมีผลต่อการดำรงชีพของประชาชน
- ระบบสังคม เป็นระบบที่ทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีความเสมอภาค และจะต้องเคารพในสิทธิมนุษยชน
- ระบบการเมือง ต้องมีความเป็นประชาธิปไตย มีความยุติธรรม มีอิสระในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้สิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและชีวภาพ โดยคำนึงถึงเศรษฐกิจและสังคม

จึงอาจกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมศึกษา คือ “เครื่องมือสำคัญ” ในการบรรลุสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDG)

1.2 วัตถุประสงค์ของสิ่งแวดล้อมศึกษา

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG) ครูผู้สอนควรกำหนดวัตถุประสงค์สำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ครอบคลุม 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านความตระหนัก
ให้รับรู้และรู้สึกไวต่อปัญหาของสิ่งแวดล้อม
2. ด้านความรู้ความเข้าใจ
ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

3. ด้านทักษะ

ให้มีทักษะการชี้แจงปัญหา การแก้ปัญหา (ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์) การป้องกันปัญหา การสื่อความหมาย การตัดสินใจ การประนีประนอม การสร้างความร่วมมือ การแสวงหาหุ้นส่วน การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

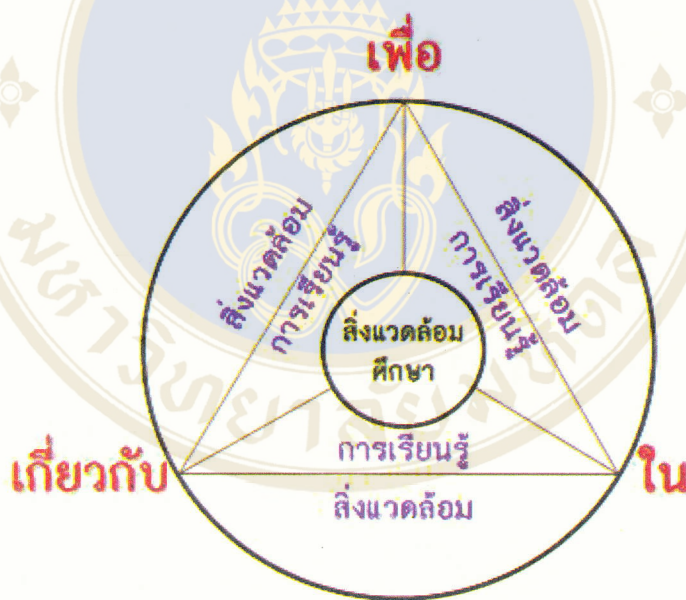
4. ด้านเจตคติ

ให้มีความเอื้ออาทร ห่วงใยและรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม มีค่านิยมที่ถูกต้องเหมาะสมในการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม

5. การมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติ

ให้ผู้ที่ศนในการร่วมลงมืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่ออนาคตของคนรุ่นต่อไป

1.3 รูปแบบการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา

การจัดกระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ครูผู้สอนควรจัดให้ครอบคลุมทั้งการเรียนรู้ “เกี่ยวกับ” สิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ “ใน” สิ่งแวดล้อม และ การเรียนรู้ “เพื่อ” สิ่งแวดล้อม

เน้นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ (Community Based Learning) และ การจัดการเรียนรู้จากปัญหาที่พบ (Problem Based Learning)

ส่วนที่ 2 โรงเรียนอีโคสคูลคืออะไร?

โรงเรียนอีโคสคูล (Eco-School) หรือ โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีจุดเริ่มต้นมาจากการรวบรวมประสบการณ์การทำงานของบุคลากรหลักของศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษา ระดับจังหวัดที่ต้องการจะเห็นการพัฒนากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน ที่ตอบสนอง เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยที่โรงเรียนสามารถดำเนินการได้อย่างกลมกลืนไปกับมิติการ เรียนรู้ต่างๆ ของนักเรียน ทั้งในโรงเรียน ที่บ้าน ในชุมชนและสังคมภายนอก และที่สำคัญต้องไม่เป็นการเพิ่มภาระงานให้กับโรงเรียน

2.1 นิยาม

“โรงเรียนที่มีการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ เพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมและ พัฒนานักเรียนให้เติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ ตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและการ พัฒนาของท้องถิ่น มีความรู้ความเข้าใจอันเป็นผลจากกระบวนการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติจริง และพร้อมที่จะเข้าไปมีบทบาทในการป้องกัน ฟื้นฟู รักษา และใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ต่อไป”

2.2 เป้าหมาย

เป้าหมายสูงสุดของโรงเรียนอีโคสคูล คือ การพัฒนานักเรียนให้เติบโตขึ้นเป็น “พลเมือง” ที่ใช้ชีวิตอย่าง “พอเพียง” เพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ “ยั่งยืน”

2.3 ประโยชน์ที่ได้จากการเป็นโรงเรียนอีโคสคูล

- (1) สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน (และชุมชน) ดีขึ้น
- (2) ชุมชนเห็นความสำคัญ และเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน
- (3) โรงเรียนได้รับการพัฒนาให้เป็น “สังคมจำลอง” และเป็น “พื้นที่เรียนรู้” ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (4) โรงเรียนมีชื่อเสียง ได้รับการยอมรับจากชุมชน และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับโรงเรียนอื่นๆ
- (5) โรงเรียนได้รับโอกาสและการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม และการจัดกระบวนการเรียนรู้
- (6) ครูได้รับการพัฒนาการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างนักเรียน ให้เติบโตขึ้นเป็น “พลเมือง” ที่มีวิถีชีวิต “พอเพียง” เพื่อมุ่งสู่สังคมและสิ่งแวดล้อมที่ “ยั่งยืน”
- (7) ครูและผู้บริหารโรงเรียนสามารถนำผลงานไปใช้ประกอบการประเมินวิทยฐานะ
- (8) นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง กล่าวพูด กล่าวแสดงความคิดเห็น และนำเสนอความคิด
- (9) นักเรียนสามารถคิดวิเคราะห์ได้ดีขึ้น
- (10) นักเรียนรู้จักชุมชนของตนและเข้าใจประเด็นสิ่งแวดล้อมของชุมชนมากยิ่งขึ้น
- (11) นักเรียนมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด
- (12) นักเรียนมีความตระหนัก รับผิดชอบ และดูแลสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน
- (13) นักเรียนเติบโตขึ้นเป็น “พลเมืองเพื่อสิ่งแวดล้อม”

